

EUROOPAN KOMISSIO
PÄÄOSASTO
YMPÄRISTÖ
Linja D - Vesi ja ympäristöohjelmat
ENV.D.1 - LIFE-rahoitusväline

*Vakiosopimus
vuonna 2005 rahoitettavia
hankkeita varten*

TUKISOPIMUS

SOPIMUKSEN NUMERO - [...]

Euroopan yhteisö (jäljempänä 'yhteisö'), jota edustaa Euroopan yhteisöjen komissio (jäljempänä 'komissio'), jota puolestaan edustaa tämän sopimuksen allekirjoittamiseksi

[sukunimi, etunimi, asema, PO/yksikkö]

ja

[täydellinen virallinen nimi]

[virallinen oikeudellinen muoto]

[yritys- ja yhteisötunnus]

[täydellinen virallinen osoite]

[alv-tunnus],

('edunsaaja'), jota edustaa tämän sopimuksen allekirjoittamiseksi [sukunimi, etunimi ja asema],

OVAT SOPINEET

Seuraavista **erityismääräyksistä** ja **yhteisistä määräyksistä** (luonnon LIFE-hankkeita koskevat erityismääräykset ja ympäristön LIFE-hankkeita koskevat erityismääräykset) sekä seuraavista **liitteistä**:

Liite I	Hankekuvaus
Liite II	Pankkitakauksen malli
Liite III	Vakiomuotoinen selvitys menoista (saatavissa myös Internetistä osoitteesta XXX)
Liite IV	LIFE-tunnus

Liite V Natura 2000 -tunnus
Liite VI Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus

ERITYISMÄÄRÄYKSET

---

1 artikla

Myönnetään rahoitustukea Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1682/2004 mukaisesti hanke-ehdotukselle N:o **XXXXXX**, nimi: **XXXXXXXXXXXXXXXXXX**, joka on vastaanotettu **XXXXXX** (jäljempänä 'hanke'), sellaisena kuin se on kuvattuna liitteessä I. Tukeen sovelletaan erityismääräyksissä vahvistettuja ehtoja ja edellytyksiä, yhteisiä määräyksiä ja sopimuksen liitteiden määräyksiä, joihin edunsaaja täten vakuuttaa tutustuneensa ja jotka se vakuuttaa hyväksyvänsä.

Tukisopimus on laadittu kolmena yhtäpitävänä kappaleena, jotka edunsaaja on allekirjoittanut. Kopiot on kukin sinetöity sinetillä LIFE-**XXX XXXX, XXXXX, XXXX**.

Edunsaaja hyväksyy tuen ja sitoutuu tekemään parhaansa liitteessä I esitetyn hankkeen toteuttamiseksi mahdollisimman hyvin ja omalla vastuullaan.

2 artikla

Sopimus tulee voimaan päivänä, jona sopimuspuolista jälkimmäinen on allekirjoittanut sopimuksen.

Hankkeen kesto on **XX** kuukautta 00/00/0000 ja 00/00/0000 välisenä aikana.

Hankkeen kokonaiskustannusten arvioidaan olevan [...] euroa, kuten on esitetty liitteessä I olevassa ohjeellisessa talousarviossa. Ohjeellisessa talousarviossa on annettava yksityiskohtainen kustannuserittely kustannuksista, joille yhteisten määräysten II.21 artiklan mukaisesti voidaan myöntää yhteisön rahoitusta, sekä erittely kaikista rahoituslähteistä. Yhteisön rahoitustuen osuudeksi vahvistetaan täten **XX** prosenttia kaikista liitteessä I luetelluista tukikelpoisista kustannuksista. Tuen enimmäismäärä on **XXXXXX** euroa. Tuen loppumaksu määräytyy yhteisten määräysten 23 artiklan mukaisesti.

3 artikla

Tehty Brysselissä kolmena kappaleena **XX päivänä XXkuuta XXXX**.

Edunsaajan puolesta

Komission puolesta

Nimi:

Catherine Day

Asema:

Pääjohtaja

YHTEISET MÄÄRÄYKSET

SISÄLTÖ

SISÄLTÖLUKU A - YHTEISET MÄÄRÄYKSET.....	2
LUKU A - YHTEISET MÄÄRÄYKSET	4
OSA A.I - Oikeudelliset ja hallinnolliset määräykset.....	4
1 artikla - Viiteasiakirjat.....	4
2 artikla - Asiasta vastaava komission yksikkö ja kirjeenvaihto.....	4
3 artikla - Osallistujat	4
4 artikla - Edunsaajan asema ja velvoitteet	5
5 artikla - Kumppanien asema ja velvoitteet	6
6 artikla - Alihankkijoiden asema ja velvoitteet.....	7
7 artikla - Hankkeen osarahoittajat (muu kuin yhteisön rahoitus)	7
8 artikla - Ulkopuolisten seurantaryhmien asema	8
9 artikla - Siviilioikeudellinen vastuu	8
10 artikla - Eturistiriidat	8
11 artikla - Tekniset toimintakertomukset.....	9
12 artikla - Hankkeen toteutuksen viivästyminen	10
13 artikla - Sopimukseen tehdyt muutokset	11
14 artikla - Hankkeen lopettaminen	13
15 artikla - Salassapitovelvollisuus	14
16 artikla - Yhteisön tuen julkisuus.....	14
17 artikla - Tulosten omistus ja hyödyntäminen	15
18 artikla - Audiovisuaalisen aineiston tekninen saatavuus.....	15
19 artikla - Sovellettava lainsäädäntö ja toimivaltainen tuomioistuim.....	16
20 artikla - Yhteisön rahoitustuki hankkeelle.....	16
21 artikla - Tukikelpoiset kustannukset.....	17
22 artikla Kustannukset, jotka eivät ole tukikelpoisia.....	20
23 artikla Maksumenettelyt	20
24 artikla Maksujen takaisinperintä	22
25 artikla Tarkastuksen jälkeä laadittu menoselvitys.....	23
26 artikla Arvonlisävero	23
27 artikla Riippumaton tilintarkastus	24
28 artikla Komission suorittama tilintarkastus.....	24
29 artikla Hankkeen tarkastukset ja vierailut hankkeen toteutuspaikoilla	25

30 artikla Erityisedellytykset.....	25
LUKU B - LUONNON LIFE-HANKKEITA KOSKEVAT ERITYISET MÄÄRÄYKSET	26
31 artikla Elinympäristöjen ja lajien suojelu.....	26
32 artikla Maan tai oikeuksien osto.....	26
LUKU C - YMPÄRISTÖN LIFE-HANKKEITA KOSKEVAT ERITYISET MÄÄRÄYKSET	27
33 artikla Hankkeet, joista saadaan tuloja.....	27
34 artikla Kustannukset, jotka eivät ole tukikelpoisia.....	27

LUKU A - YHTEISET MÄÄRÄYKSET

OSA A.I - Oikeudelliset ja hallinnolliset määräykset

1 artikla - Viiteasiakirjat

Kaikki LIFE-hankkeet on toteutettava seuraavien tärkeysjärjestyksessä lueteltujen säädösten ja asiakirjojen mukaisesti:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o (EY) 1682/2004¹
- edunsaajalle allekirjoitettavaksi lähetetyn tukisopimuksen erityisehdot,
- nämä tukisopimukseen liitetyt yhteiset määräykset,
- tukisopimuksessa (liite I) yksilöity hanke-ehdotus (jäljempänä 'hanke'), jotka ovat erottamaton osa tätä tukisopimusta.

2 artikla - Asiasta vastaava komission yksikkö ja kirjeenvaihto

2.1. Jäljempänä olevien määräysten täytäntöönpanemiseksi komissiota edustaa ympäristöasioiden pääosasto tulojen ja menojen hyväksyjänsä tai tämän valtuuttaman henkilön kautta.

2.2. Kaikessa kirjeenvaihdossa on mainittava hankkeen numero ja nimi. Kirjeenvaihto on lähetettävä seuraavaan osoitteeseen:

**European Commission
Directorate-General Environment
Unit ENV.D.1 - BU-9 2/1
B -1049 Bruxelles/Brussel**

- Kaikesta kirjeenvaihdosta on lähetettävä jäljennökset komission nimeämälle ulkopuoliselle hankkeen seurantaryhmälle.
- Komission katsotaan vastaanottaneen tavallisen postilähetysten päivänä, jona edellä mainittu toimivaltainen komission yksikkö virallisesti kirjaa lähetysten saapuneeksi.

3 artikla - Osallistujat

LIFE-hankkeissa voi olla kolmentyyppisiä 'osallistujia' tehtäviensä ja velvoitteidensa mukaisesti:

- edunsaaja,
- kumppani(t),
- alihankkija(t).

---

¹ EUVL L 308, 5.10.2004, s. 1.

4 artikla - Edunsaajan asema ja velvoitteet

- 4.1 Edunsaaja on yksin oikeudellisesti ja taloudellisesti vastuussa komissiolle hankkeen toteuttamisesta.
- 4.2 Edunsaaja vastaanottaa komission rahoitustuen ja jos edunsaajalla on kumppaneita, varmistaa, että rahoitustuki jaetaan kumppaneiden kanssa tehdyissä sopimuksissa määritellyillä tavoilla.
- 4.3 Edunsaajan on vastattava osasta johtamansa hankkeen kustannuksia (yhteisrahoitus), sanotun kuitenkaan vaikuttamatta 33 artiklan 2 kohdan säännöksiin.
- 4.4 Edunsaaja on komission ainoa yhteyspiste ja ainoa osallistuja, joka raportoi suoraan komissiolle hankkeen teknisestä ja taloudellisesta etenemisestä. Edunsaajan on toimitettava hankkeen toteuttamisen puolivälissä välikertomus ja lopullinen tulo- ja menoselvitys ja kertomukset, joihin sisällytetään kumppanien toimittamat tiedot, jotka on varmennettu ja joiden on osoitettu olevan yhdenmukaisia vastaavien meno- ja tuloksetusten kanssa.
- 4.5 Edunsaajan on osallistuttava suoraan hankkeen tekniseen toteuttamiseen sekä tulosten levittämiseen.
- 4.6 Edunsaajan on pidettävä ajan tasalla olevaa kirjanpitoa lakien ja voimassa olevien määräysten edellyttämien yleisten kirjanpitokäytäntöjen mukaisesti. Menojen ja tulojen jäljitettävyyden vuoksi on otettava käyttöön analyttinen kirjanpitojärjestelmä (kustannuslaskenta kustannuspaikoittain). Edunsaajan on säilytettävä kaikki asiaankuuluvat tositteet kaikista hankkeen menoista, tuloista ja tuotoista, jotka on ilmoitettu komissiolle (mukaan luettuina jäljennökset kumppanien ja alihankkijoiden vastaavista tositteista). Tällaisia tositteita ovat esimerkiksi laskut, tilauslomakkeet, maksutositteet, palkkakuitit, ajankäyttölomakkeet ja kustannusten laskemiseen ja esittämiseen käytetyt asiakirjat. Tositteiden on oltava täydellisiä, tarkkoja ja päteviä.
- 4.7 Edunsaajan on tehtävä sellaisten kumppaneiden kanssa, jotka ovat sitoutuneet hankkeen toteuttamiseen ja jotka on yksilöity hanke-ehdotuksessa, kaikki yhteisrahoituksen varmistamiseksi tarvittavat sopimukset, jotka eivät millään tavoin saa olla komission kanssa tehdyssä tukisopimuksessa vahvistettujen velvoitteiden vastaisia. Sopimuksissa on kuvattava selvästi osallistujien asema, oikeudet ja vastuut. Sopimuksissa on kuvattava kunkin osallistujan tehtävät ja määritettävä 20 artiklan säännöksiin perustuvat rahoitusjärjestelyt. Sopimuksissa on määrättävä, että yhteisö voi soveltaa kumppaneihin samoja oikeuksia ja takuita kuin itse edunsaajaan. Sopimuksen jäljennös on toimitettava komissiolle sen jälkeen, kun sopimus on lopullisesti tehty.
- 4.8 Edunsaajan on varmistettava, että alihankkijoiden esittämissä laskuissa on selvä viittaus hankkeeseen. Kaikki alihankkijan valintaa koskevat asiakirjat sekä kaikki tiedot toimitetusta palvelusta on arkistoitava.
- 4.9 Edunsaajan on varmistettava, että yhteisön tuki julkistetaan, kuten 16 artiklassa on yksityiskohtaisesti määrätty.
- 4.10 Edunsaajan on annettava vapaasti kumppaniensa käyttöön hankkeen toteuttamiseksi tarvittava taitotieto.

4.11 Kumppanit eivät saa hankkeen yhteydessä toimia kumppanin alihankkijoina tai tavarantoimittajina.

5 artikla - Kumppanien asema ja velvoitteet

- 5.1 Kumppaneina voivat toimia ainoastaan hanke-ehdotuksessa erityisesti mainitut organisaatiot, jotka ovat sitoutuneet hankkeen toteuttamiseen asiaankuuluvien tavoin. Kumppanien on osallistuttava suoraan hankkeen yhden tai useamman tehtävän tekniseen toteuttamiseen. Kunkin kumppanin on vastattava osasta hankkeen kustannuksia (yhteisrahoitus).
- 5.2 Kumppanit saavat osan komission rahoitusosuudesta edunsaajan kanssa tekemänsä sopimuksen määräysten mukaisesti.
- 5.3 Kumppanien on pidettävä ajan tasalla olevaa kirjanpitoa lakien ja voimassa olevien määräysten edellyttämien yleisten kirjanpitoikäytäntöjen mukaisesti. Menojen ja tulojen jäljitettävyyden vuoksi on otettava käyttöön analyttinen kirjanpitojärjestelmä (kustannuslaskenta kustannuspaikoittain). Kumppaneiden on säilytettävä kaikki asiaankuuluvat tositteet kaikista hankkeen menoista, tuloista ja tuotoista, jotka edunsaaja on ilmoittanut komissiolle, kuten laskut, tilauslomakkeet, maksutositteet, palkkakuitit, ajankäyttölomakkeet ja muut kustannusten laskemiseen ja esittämiseen käytetyt asiakirjat. Tositteiden on oltava täydellisiä, tarkkoja ja päteviä.
- 5.4 Kumppanit ovat velvollisia toimittamaan edunsaajalle, joka on vastuussa teknisten ja taloudellisten kertomusten toimittamisesta komissiolle, kaikki tätä varten tarvittavat asiakirjat.
- 5.5 Kumppanit eivät saa raportoida suoraan komissiolle hankkeen teknisestä ja taloudellisesta etenemisestä, ellei komissio sitä nimenomaan pyydä.
- 5.6 Kumppanien on varmistettava, että alihankkijoiden esittämässä laskuissa on selvä viittaus hankkeeseen. Kaikki alihankkijan valintaa koskevat asiakirjat sekä kaikki tiedot toimitetusta palvelusta on arkistoitava.
- 5.7 Kumppanien on annettava vapaasti edunsaajan ja muiden kumppanien käyttöön hankkeen toteuttamiseksi tarvittava taitotieto.
- 5.8 Kumppanien on varmistettava, että yhteisön tuki julkistetaan, kuten 16 artiklassa on yksityiskohtaisesti määrätty.
- 5.9 Kumppanit eivät saa hankkeen yhteydessä toimia edunsaajan tai muiden kumppanien alihankkijoina tai tavarantoimittajina.

6 artikla - Alihankkijoiden asema ja velvoitteet

- 6.1 Hankkeessa voidaan käyttää määräaikaississa erityistehtävissä alihankkijoita. Alihankkijoita ei pidetä kumppaneina. Komissiolta on saatava kirjallinen ennakkohyväksyntä 13 artiklan 2 kohdan mukaisesti, jos alihankintaan tehdään sellaisia muutoksia hankkeen toteuttamisen aikana, jotka eivät sisälly alkuperäiseen tukihakemukseen.
- 6.2 Alihankkijoiden on tarjottava 21 artiklan 4 kohdan mukaisten rajoitusten puitteissa ulkoisia palveluja edunsaajalle ja/tai kumppaneille, joiden on maksettava saatua palvelua vastaava täysi maksu.
- 6.3 Alihankkijat eivät voi tehdä hankkeeseen taloudellisia investointeja eivätkä näin ollen voi saada mitään hankkeen tuloksista syntyviä teollis- ja tekijänoikeuksia.
- 6.4 Julkinen edunsaaja(t) tai kumppani(t) valitsee/valitsevat alihankkijat julkisia tarjouspyyntöjä koskevien sääntöjen ja julkisia tarjouskilpailumenettelyjä koskevien yhteisön direktiivien mukaisesti.

Yksityisen edunsaajan/kumppanin on kilpailutettava alihankkijaehdokkaat ja tehtävä sopimus kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksentekijän kanssa. Näin tehdessään yksityisen edunsaajan/kumppanin on noudatettava avoimuuden sekä toimeksisaajaehdokkaiden tasapuolisen kohtelun periaatteita ja huolehdittava siitä, ettei eturistiriitoja synny.

Tarjouskilpailuja koskevia sääntöjä sovelletaan myös hankittaessa kestokulutushyödykkeitä.

- 6.5 Kaikissa alihankkijoiden laskuissa on oltava selkeä viittaus LIFE-hankkeeseen (hankkeen numero ja nimi tai lyhytnimi) sekä edunsaajan tai kumppanin tekemään tilaukseen tai alihankintasopimukseen. Kaikkien laskujen on myös oltava riittävän yksityiskohtaisia, ja niiden perusteella on voitava tunnistaa tarjottuun palveluun kuuluvat yksittäiset osat (toisin sanoen laskussa on oltava kunkin osan selkeä kuvaus ja mainittava sen hinta).
- 6.6 Edunsaajan ja kumppaneiden on varmistettava, että kussakin alihankintasopimuksessa määrätään erikseen komission ja tilintarkastustuomioistuimen valtuudesta tarkastaa yhteisön varoja saaneen alihankkijan tositteet ja toimitilat.

7 artikla - Hankkeen osarahoittajat (muu kuin yhteisön rahoitus)

- 7.1 Osarahoittajat tarjoavat hankkeelle rahoitusta eivätkä ne voi saada yhteisön rahoitusta paitsi silloin, kun ne osallistuvat hankkeeseen myös kumppaneina.
- 7.2 Osarahoittajat eivät saa osallistua suoraan hankkeen tekniseen toteuttamiseen.

- 7.3 Edunsaaja ja/tai sen kumppanit tekevät osarahoittajien kanssa kaikki yhteisrahoituksen varmistamiseksi tarvittavat sopimukset. Sopimukset eivät saa olla tukipäätöksessä vahvistettujen edunsaajan ja/tai kumppanien velvoitteiden vastaisia.

8 artikla - Ulkopuolisten seurantaryhmien asema

- 8.1 Ulkopuoliset hankkeen seurantaryhmät tukevat komissiota hankkeen seurannassa. Seurantaryhmät seuraavat ja arvioivat hankkeiden teknistä edistymistä sekä sitä, ovatko edistyminen ja aiheutuneet kustannukset oikeassa suhteessa toisiinsa. Ne ovat pelkästään komissiota avustavia neuvoa-antavia elimiä eivätkä saa osallistua rahoituksen hallintaan. Seurantaryhmien on oltava hankkeista riippumattomia. Ne vierailevat komission neuvoa-antavina eliminä hankkeiden toteuttamispaikoilla sekä tekevät arvioita komissiolle toimitetuista kertomuksista. Seurantaryhmillä ei ole oikeutta tehdä päätöksiä komission puolesta.
- 8.2 Ulkopuoliset hankkeiden seurantaryhmät noudattavat toiminnassaan samoja luottamuksellisuutta koskevia sääntöjä kuin hankkeiden osallistujat ja komissio (säännöistä on määrätty 15 artiklassa).

9 artikla - Siviilioikeudellinen vastuu

- 9.1 Komissio ei missään olosuhteissa eikä millään perusteella vastaa hankkeen toteuttamisen aikana aiheutuneista vahingoista, joista tehdään tukisopimukseen vedoten valitus. Komissio ei hyväksy minkäänlaisia kanteisiin liittyviä korvaus- tai maksunpalautusvaatimuksia.
- 9.2 Edunsaajat vapauttavat komission kaikista edunsaajien ja kumppanien välisiin suhteisiin tai niiden keskenään tekemiin sopimuksiin liittyvästä vastuusta.
- 9.3 Edunsaajilla ja kumppaneilla on yksinomainen vastuu kolmansia osapuolia kohtaan ja ne ovat myös vastuussa kaikista hankkeen toteuttamisen aikana näille aiheutuvista vahingoista.
- 9.4 Jollei kysymyksessä ole ylivoimainen este, tuensaajan on korvattava kaikki hankkeen toteuttamisesta tai sen puutteellisesta toteuttamisesta komissiolle aiheutuneet vahingot.

10 artikla - Eturistiriidat

- 10.1 Edunsaaja sitoutuu toteuttamaan kaikki tarvittavat toimenpiteet välttääkseen eturistiriidat, jotka voivat vaarantaa sopimuksen puolueettoman täyttämisen. Eturistiriidan aiheuttajina voivat olla taloudelliset edut, poliittinen tai kansallinen yhteenkuuluvuus, perhe- tai tunnesiteet tai mitkä tahansa muut yhteiset edut.
- 10.2 Tilanteista, joissa vallitsee tai joista voi aiheutua eturistiriita sopimusta täytettäessä, on viipymättä ilmoitettava komissiolle kirjallisesti. Edunsaaja sitoutuu toteuttamaan kaikki tarvittavat toimenpiteet tällaisten tilanteiden korjaamiseksi. Komissio pidättää oikeuden varmistaa, että nämä toimenpiteet ovat asianmukaisia, ja se voi tarvittaessa vaatia edunsaajalta lisätoimenpiteiden toteuttamista tätä varten asettamassaan määräajassa.

11 artikla - Tekniset toimintakertomukset

11.1 Edunsaajan on toimitettava komissiolle:

- yksi tai useampi edistymistä kuvaava kertomus hankkeen suunnitellun aikataulun mukaisesti,
- välikertomus hankkeen aikataulun mukaisesti,
- loppukertomus viimeistään kolmen kuukauden kuluttua hankkeen päättymispäivästä,
- milloin tahansa tiedot, joita voidaan pyytää hankkeen hallinnosta.

11.2 Edistymistä kuvaaviin kertomuksiin on sisällyttävä lyhyt kuvaus hankkeessa toteutetuista toimista verrattuna tavoitteisiin, suunniteltuihin toimiin ja työsuunnitelmaan. Lisäksi niissä on oltava rahoitusta koskeva tiivistelmä, joka perustuu hankkeen talousarvioon. Yksi edistymistä kuvaavista kertomuksista voidaan korvata välikertomuksella, mikäli 23 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu kustannusten määrä on toteutunut ennen välikertomukselle asetettua määräaikaa tai sen jälkeen. Tämä mahdollistaa sen, että edunsaaja voi esittää toista ennakkomaksua koskevan maksupyynnön. Tällöin edistymistä kuvaava kertomus jätetään ajankohtana, jolloin oli alustavasti määrä jättää välikertomus.

11.3 Välikertomuksessa on oltava:

- yksityiskohtainen selostus hankkeessa toteutetuista toimista verrattuna tavoitteisiin, suunniteltuihin toimiin ja työsuunnitelmaan (enintään 50 sivua, sekä paperilla että sähköisessä muodossa),
- mikäli olennaista, liitteessä diakuvia, värivalokuvia tai sähköisessä muodossa olevia kuvia hankkeen tärkeimmistä toimista ja tuloksista; muut mahdolliset asiakirjat, kartat ja julkaisut, jotka katsotaan yksilöitävissä oleviksi tuloksiksi hankkeesta tai joista on hyötyä arvioitaessa hankkeen onnistumista,
- hankkeen toteuttamisen puoliväliä koskeva meno- ja tuloseselvitys joko tiedoksi tai toista ennakkomaksua koskevaa maksupyyntöä varten. Viimeksi mainitussa tapauksessa edunsaajan on ilmoitettava pyydetty summa,
- jäljempänä 27 artiklassa määrätty tilintarkastuskertomus, jos ennakkomaksupyynnöt ovat yli 750 000 euroa tilikauden aikana.

11.4 Loppukertomuksessa on oltava:

- yhteenveto hankkeen tärkeimmistä saavutuksista ja tuloksista (enintään viisi sivua, sekä paperilla että sähköisessä muodossa),
- yksityiskohtainen selostus hankkeessa toteutetuista toimista verrattuna tavoitteisiin, suunniteltuihin toimiin ja työsuunnitelmaan (enintään 50 sivua, sekä paperilla että sähköisessä muodossa),

- mikäli olennaista, liitteessä diakuvia, värivalokuvia tai sähköisessä muodossa olevia kuvia hankkeen tärkeimmistä toimista ja tuloksista; muut mahdolliset asiakirjat, kartat ja julkaisut, jotka katsotaan yksilöitävissä oleviksi tuloksiksi hankkeesta tai joista on hyötyä arvioitaessa hankkeen onnistumista,
- yleistajuinen kertomus painetussa ja sähköisessä muodossa; yleistajuinen kertomus on asiakirja, joka on tarkoitettu laajemmalle kohderyhmälle; sen avulla päättäjille ja muille kuin teknisille osapuolille tiedotetaan hankkeen tavoitteista ja saavutetuista tuloksista; yleistajuisen kertomuksen on oltava 5–10 sivun pituinen ja se on laadittava sekä edunsaajan kielellä että englanniksi ja/tai ranskaksi; yleistajuinen kertomus on laadittava kaikista hankkeista,
- lopullinen tulo- ja menoselvitys, mukaan lukien tarvittaessa 27 artiklassa mainittu tilintarkastuskertomus; edunsaajan on myös ilmoitettava loppumaksupyynnön suuruus.

11.5 Nämä kertomukset on toimitettava samanaikaisesti:

- komissiolle (yksi täydellinen kappale liitteineen sekä kaksi kappaletta tulo- ja menoselvityksestä) ja
- komission nimeämälle ulkopuoliselle hankkeen seurantaryhmälle (yksi täydellinen kappale liitteineen sekä yksi kappale tulo- ja menoselvityksestä).

11.6 Jäsenvaltioiden viranomaisilla on oikeus pyytää jäljennöstä hankkeen toteuttamisen puoliväliä koskevasta toimintakertomuksesta ja välikertomuksesta. Kuten loppukertomuksen osalta neuvoston asetuksessa (EY) N:o [...] (LIFE) säädetään, edunsaajalla on velvollisuus toimittaa kolmen kuukauden kuluessa hankkeen valmistumisesta lisäjäljennös samoille viranomaisille (katso hakemuskirjojen alussa oleva luettelo viranomaisista). Komissio voi pyytää kaikista kertomuksista ja/tai liitteistä lisäkappaleita, jos ne ovat tarpeen.

11.7 Edunsaajan on luotava www-sivusto tai käytettävä olemassa olevaa www-sivustoa hankkeen tulosten levittämistä varten. Tämä www-osoite, josta yleisö voi saada tietoa hankkeen tärkeimmistä tuloksista (esim. kertomusten tiivistelmien, yksityiskohtaisten toimintakertomusten tai yleistajuisten kertomusten muodossa), olisi mainittava kertomuksissa.

Edunsaajille annetaan yksityiskohtaiset ohjeet kertomusten laatimisesta.

12 artikla - Hankkeen toteutuksen viivästyminen

12.1 Edunsaajan on ilmoitettava komissiolle viipymättä ja yksityiskohtaisesti kaikista tapahtumista, jotka saattavat vaarantaa hankkeen toteutuksen tai viivästyttää sitä. Asianomaisten osapuolten on tällöin yhdessä sovittava toteutettavista toimenpiteistä.

12.2 Toteutuksen viivästyisestä voi seurata hankkeen muuttaminen (13 artikla) tai sen lopettaminen (14 artikla).

13 artikla - Sopimukseen tehdyt muutokset

13.1 Tuensaajan on ilmoitettava komissiolle kirjallisesti kaikista tukisopimukseen tehtävistä muutoksista. Muutoksia, jotka saattavat kyseenalaiseksi tuen myöntämispäätöksen tai ovat ristiriidassa hakijoiden tasapuolisen kohtelun kanssa, ei hyväksytä.

13.2 Jos sopimukseen tehtävät muutokset ovat merkittäviä, on niille saatava kirjallinen hyväksyntä etukäteen. Merkittävänä pidetään muutoksia, jotka vaikuttavat huomattavasti hankkeen toteuttamiseen. Tällaisia ovat erityisesti:

- Muutokset hankkeen yleisiin tavoitteisiin. Pyydetty muutokset tulevat kyseeseen vain, jos hankkeen yleistä tavoitetta ei muuteta oleellisesti ja jos edunsaaja tai kumppanit eivät selvästikään voi vaikuttaa muuttamiseen syihin. Hankkeen yleistä tavoitetta katsotaan muutetun oleellisesti, kun alunperin kohteena ollut ympäristötavoite eroaa ehdotetusta uudesta tavoitteesta (esim. alkuperäinen yleinen tavoite = lajin X suojelu; uusi yleinen tavoite = lajin Y suojelu).
- Muutokset keskeisten toimien ja/tai suoritteiden luonteeseen tai sisältöön. Pyydetty muutokset tulevat kyseeseen vain, jos niillä ei muuteta oleellisesti hankkeen yleistä tavoitetta.
- Muutokset edunsaajan ja/tai kumppanien oikeudellisessa asemassa ja/tai edunsaajan ja/tai kumppanien vaihtuminen. Tällaiset pyydetty muutokset tulevat kyseeseen vain, jos uuden edunsaajan tai kumppanin uusi oikeudellinen asema on kaikkien niiden tuen saamisen edellytyksien mukainen, joita niiden teknisen ja taloudellisen luotettavuuden arvioinnissa käytetään ehdotuksen arviointiajankohtana. Komissio varaa itselleen oikeuden käyttää muutospyyntö ajankohtana sovellettavia perusteita, jos se katsoo perusteiden tason tällä tavoin nousevan.
- Hankkeen aloittamispäivän aikaistaminen tai hankkeeseen sisältyvien tehtävien toteuttamisessa tapahtuva viivästyminen, joka siirtää hankkeen päättämispäivää. Aloittamispäivän muuttamista koskeva pyyntö tulee kyseeseen vain, jos edunsaaja voi todistaa, että päivä on alunperin vahvistettu virheellisesti olennaisen asiavirheen takia (huom. alkamispäivä ei voi olla aikaisempi kuin ehdotuksen lopullista toimittamista seuraava päivä).
- Hankkeen päättämispäivän siirtämistä eteenpäin yli kuudella kuukaudella harkitaan ainoastaan, jos:
  - viivästymisen syyt ovat kokonaan tai osittain edunsaajasta tai kumppaneista riippumattomia,
  - viivästymisen rajoittamiseksi on toteutettu kaikki toimenpiteet,
  - uuden päättämispäivän noudattamisesta saadaan riittävät takuut.

- Rahoitussuunnitelman muuttamista koskevat pyynnöt, esim. yhteisön, edunsaajan, kumppanien tai osarahoittajien rahoitusosuuksien ja summien muutokset.

Pyydetyt muutokset edunsaajan tai kumppanien ja/tai osarahoittajan rahoitusosuuteen (yhteisrahoitus - ks. 4 artiklan 3 kohta ja 5 artiklan 1 kohta) katsotaan huomattaviksi, jos jokin edellä mainituista vähentää rahoitusosuuttaan merkittävästi verrattuna hankkeessa ilmoitettuun osuuteen.

Edunsaajan, kumppanin tai osarahoittajan vähentäessä rahoitusosuuttaan edunsaaja on yhdessä kumppaniensa kanssa velvollinen hankkimaan tarvittavat varat hankkeen asianmukaisen toteuttamisen varmistamiseksi.

Komissio ei missään tapauksessa hyväksy rahoitusosuutensa lisäämistä yhden tai useamman edunsaajan, kumppanin tai osarahoittajan rahoitusosuuden peruuttamisen tai vähentämisen johdosta.

- Muutokset edunsaajan tai kumppanien teknisessä asemassa. Pyydettyjä muutoksia pidetään huomattavina, jos edunsaajalle ja/tai kumppaneille kuuluvat tehtävät annetaan muulle kuin alunperin suunnitellulle osallistujalle (edunsaajalle ja/tai kumppanille). Pyydetty muutokset tulevat kyseeseen vain, jos uusi järjestely on kaikkien niiden tuen saamisen edellytyksien mukainen, joita kunkin osallistujan (edunsaajan tai kumppanin) teknisen ja taloudellisen luotettavuuden arvioinnissa käytetään ehdotuksen arviointiajankohtana. Komissio varaa itselleen oikeuden käyttää muutospyynnön ajankohtana sovellettavia perusteita, jos se katsoo perusteiden tason tällä tavoin nousevan.
- Hankkeen ohjeellisen budjetin yhden tai useamman menoluokan kasvaminen tai pieneneminen.

Pyydetyt muutokset katsotaan huomattaviksi vain, jos kasvu tai pieneneminen on yli 10 prosenttia menoluokasta ja yli 10 000 euroa. Kestohyödykkeiden luokassa näitä vähimmäismääriä sovelletaan jokaiseen kolmesta alaluokasta. Sen sijaan niitä ei sovelleta yleiskustannusten luokkaan, sillä 21 artiklan 12 kohdassa vahvistettua rajaa ei saa ylittää.

Pyydetyt muutokset tulevat kyseeseen vain, jos niillä ei muuteta oleellisesti hankkeen yleistä tavoitetta.

Tämä luettelo ei ole tyhjentävä. Muutoksia, joita ei mainita seuraavassa, tarkastellaan tapauskohtaisesti. Epäselvissä tapauksissa edunsaajan olisi tarkistettava asia siitä vastaavalta komission yksiköltä.

13.3 Jos kyseessä ovat merkittävät muutokset, joiden osalta tarvitaan kirjallinen ennakkohyväksyntä, on toimitettava virallinen muutospyyntö ennen haluttujen muutosten toteuttamista. Komissio varaa itselleen oikeuden olla ottamatta huomioon pyyntöjä, jotka se vastaanottaa myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen hankkeen päättymistä. Pyyntöön on sisällytettävä kaikki pyydettyjä muutoksia kuvaavat ja perustelevat tiedot, ja se on esitettävä komission edellyttämää muotoa noudattaen.

13.4 Jos huomattavia muutoksia tehdään ilman, että asiasta sovitaan vaaditulla tavalla, komissio varaa itselleen oikeuden kieltäytyä näin muutettujen toimien yhteisrahoituksesta ja tarvittaessa peruuttaa, keskeyttää tai periä takaisin yhteisön tuki kokonaan tai osittain.

14 artikla - Hankkeen lopettaminen

14.1 Komissio voi sanoa tukisopimuksen irti, jos edunsaaja jättää ilman pätevää taloudellista tai teknistä syytä noudattamatta jotakin tukisopimuksen olennaista velvoitetta.

Tällöin komissio soveltaa seuraavaa menettelyä:

- Edunsaajalle lähetetään kirje, jossa sitä pyydetään noudattamaan edellä mainittuja velvoitteita.
- Ellei kirjeeseen saada vastausta kahden kuukauden kuluessa sen päivämäärästä tai jos saatua vastausta pidetään riittämättömänä, lähetetään toinen kirje. Tässä kirjeessä komissio tiedottaa edunsaajalle päätöksestä, jota siinä vaiheessa käytettävissä olevien tietojen perusteella ehdotetaan.
- Ellei toiseen kirjeeseen saada vastausta kahden kuukauden kuluessa sen päivämäärästä tai jos saatua vastausta pidetään riittämättömänä, lähetetään kirjattu kirje, josta pyydetään saantitodistus. Komissio ilmoittaa tällä kirjeellä edunsaajalle tehdystä päätöksestä. Edunsaajan esittämät huomautukset tai tiedot otetaan huomioon vain, jos ne on lähetetty viimeistään yksi kuukausi kirjatun kirjeen vastaanottamisen jälkeen. Komission vastaanottamien huomioiden tai tietojen perusteella komissio vahvistaa päätöksensä tai muuttaa sitä. Tämän jälkeen päätös on lopullinen ja siitä ilmoitetaan kirjatulla kirjeellä.
- Jos tukisopimus irtisanotaan, komissio voi vaatia jo maksettujen summien palauttamista kokonaan tai osittain. Vain kyseisessä vaiheessa käytettävissä olevat tiedot otetaan huomioon tukikelpoisten menojen määrittämisessä.

14.2 Komissio voi sanoa päätöksen tai sopimuksen irti ilman etukäteisilmoitusta ja maksamatta korvausta, jos

- kyseessä on ylivoimainen este tai jos edunsaaja on asetettu konkurssiin, selvitystilaan tai se on muun vastaavan menettelyn kohteena,
- jos edunsaaja esittää tarkoituksellisesti vääriä tai epätäydellisiä tietoja saadakseen sopimuksen mukaisen rahoitustuen tai jos edunsaaja on tahallisesti tai tuottamuksellisesti syyllistynyt huomattaviin väärinkäytöksiin täyttäessään tätä sopimusta tai on syyllistynyt lahjontaan tai muuhun laittomaan toimintaan, joka vahingoittaa Euroopan yhteisöjen taloudellisia etuja; huomattavalla väärinkäytöksellä tarkoitetaan mitä tahansa sopimusmääräyksen tai lainsäädännön rikkomista, joka on seurausta sellaisesta toimesta tai laiminlyönnistä, josta on tai josta olisi voinut olla haittaa yhteisöjen talousarviolle,

- jos edunsaaja on tuomittu ammattinsa harjoittamiseen liittyvästä rikoksesta tai rikkomuksesta lainvoimaisella tuomiolla tai syyllistynyt ammattia harjoittaessaan vakavaan virheeseen, joka on perustellusti näytetty toteen.

14.3 Tällöin komissio voi vaatia, että tukisopimuksen mukaisesti jo maksetut määrät palautetaan kokonaan tai osittain.

14.4 Sopimuksen irtisanominen rahoitukseen liittyvien sääntöjenvastaisuuksien vuoksi ei rajoita 18. joulukuuta 1995 Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamisesta annetun neuvoston asetuksen (EY, Euratom) N:o 2988/95 mukaisesti mahdollisesti määrättyjen muiden hallinnollisten toimenpiteiden tai rangaistusten soveltamista.

14.5 Edunsaaja voi lopettaa hankkeen milloin tahansa tekemällä asiasta virallisen kirjallisen ilmoituksen kaksi kuukautta etukäteen, jos lopettamiseen on pätevät taloudelliset ja tekniset syyt. Edunsaaja on tällöin velvollinen esittämään teknisen kertomuksen, jossa selostetaan työn edistymisen tilanne sekä lopettamisen syyt. Edunsaajan on esitettävä tulo- ja menoselvitys, jonka perusteella komissio määrittää tukikelpoisten kustannusten määrän. Jos perusteluja ei ole esitetty tai jos komissio hylkää esitetyt perustelut, edunsaajan katsotaan purkaneen sopimuksen sopimuksenvastaisesti, jolloin komissio voi vaatia, että jo maksetut määrät palautetaan kokonaan tai osittain.

15 artikla - Salassapitovelvollisuus

15.1 Komissio ja edunsaaja sekä kumppanit sitoutuvat säilyttämään luottamuksellisina kaikki niille luottamuksellisesti toimitetut asiakirjat, tiedot ja muun aineiston, joiden saattaminen julkisuuteen saattaisi vahingoittaa toista osapuolta. Tämä velvoite sitoo sopimuspuolia myös hankkeen päättymispäivämäärän jälkeen.

15.2 Komissiolla on lupa julkaista missä tahansa muodossa ja minkä tahansa välineen kautta, myös Internetissä, kaikki olennaisiksi katsomansa tiedot.

16 artikla - Yhteisön tuen julkisuus

16.1 Edunsaaja ja kumppanit ovat velvollisia mainitsemaan yhteisön antaman tuen kaikissa hankkeen yhteydessä tuotetuissa asiakirjoissa ja tietovälineissä, etenkin kirjoissa, esitteissä, lehdistötiedotteissa, videoesityksissä, tietokoneohjelmissa jne. Tätä varten on suunniteltu erityinen LIFE-tunnus (liite 3). Audiovisuaalisen materiaalin alussa ja/tai lopussa olevien tekijä- ym. tietojen on sisällettävä selkeä ja luettavissa oleva maininta LIFE-tuesta (esim. "Tuotantoa varten on saatu Euroopan yhteisön LIFE-rahoitustukea.").

16.2 LIFE-tunnusta ei saa käyttää laatu- tai ympäristömerkinä, vaan sen käyttö on rajoitettu ainoastaan tiedonlevitystoimiin.

16.3 Edunsaaja ja kumppanit ovat velvollisia pystyttämään ja pitämään hankkeesta kertovia ilmoitustauluja hankkeen toteutuskohteissa siten, että ne sijaitsevat keskeisillä paikoilla, joihin yleisöllä on pääsy ja jotka ovat yleisön näkyvillä. Tauluissa on aina oltava LIFE-tunnus.

- 16.4 Sen lisäksi, mitä 11 artiklassa määrätään www-sivuston luomisesta tai käyttämisestä hankkeen tulosten levittämiseksi, edunsaajan ja kumppanien on tiedotettava hankkeesta ja sen tuloksista erityisesti tiedotusvälineille ja mainittava tässä yhteydessä aina yhteisön tuki. Tiedot tästä tiedotustoiminnasta on annettava kussakin toimintakertomuksessa.
- 16.5 Edunsaaja ja kumppanit ovat velvollisia tiedottamaan komissiolle kaikista hankkeen yhteydessä järjestettävistä seminaareista ja konferensseista vähintään kolme viikkoa ennen tapahtumaa sekä kutsumaan komission niihin ilman rekisteröinti- tai muita maksuja.
- 16.6 Natura 2000 -tunnus on oltava kaikissa luonnon LIFE -hankkeisiin liittyvissä asiakirjoissa tai muissa apuvälineissä. Lisäksi on kuvattava hankkeen merkitystä Natura 2000 -verkoston luomiselle.

17 artikla - Tulosten omistus ja hyödyntäminen

- 17.1 Edunsaaja ja/tai sen kumppanit omistavat kaikki hankkeen toteuttamisen myötä syntyneet asiakirjat, patentoidut tai mahdollisesti patenttikelpoiset keksinnöt sekä taitotiedon.
- 17.2 Komissio pitää kuitenkin ympäristöystävällisten tekniikkojen ja mallien käytön edistämisen kannalta erittäin tärkeänä sitä, että edunsaaja antaa kyseiset asiakirjat, patentit ja taitotiedon käyttöön yhteisössä syrjimättömillä ja kohtuullisilla kaupallisilla ehdoilla heti kun ne ovat käytettävissä.
- 17.3 Komissio edellyttää edunsaajan ja/tai tämän kumppanien noudattavan 17 artiklan 2 kohdan määräystä viiden vuoden ajan hankkeen päättymisestä.
- 17.4 Jos edunsaaja ilman pätevää syytä kieltäytyy antamasta käyttöön kyseisiä tuloksia tai myöntämästä lupia näiden ehtojen mukaisesti, komissio pidättää itselleen oikeuden soveltaa 14 artiklan sääntöjä tai, jos hanke on päättynyt, vaatia yhteisön rahoitusosuuden palauttamista kokonaan tai osittain.

18 artikla - Audiovisuaalisen aineiston tekninen saatavuus

- 18.1 Edunsaajan on toimitettava kaikki hankkeen yhteydessä tuotettu audiovisuaalinen aineisto kahdella tallennusvälineellä: VHS-videonauhalla ja ammattikäyttöön tarkoitettulla nauhalla (Betacam SP tai parempi) myöhemmin suoritettavaa kopiointia varten. Edunsaajan on myös ilmoitettava osoite, johon alkuperäiskappale talletetaan.
- 18.2 Edunsaaja antaa komissiolle oikeuden, mutta ei yksinoikeutta, toisintaa, tarvittaessa jälkiäänittää sekä jakaa tai käyttää ilman aikarajoitusta audiovisuaalisia tuotteita kokonaan tai osittain muuhun kuin kaupalliseen tarkoitukseen, myös julkisten tapahtumien yhteydessä. Komissiota ei kuitenkaan katsota aineiston osatuottajaksi.
- 18.3 Komissio varaa itselleen oikeuden käyttää teknisten kertomusten mukana toimitettuja valokuvia LIFE- ja/tai Natura 2000 -aiheisen tiedotusmateriaalin kuvituksena. Se sitoutuu ilmoittamaan näiden valokuvien tekijätiedot siten kuin ne on ilmoitettu kertomuksissa.

19 artikla - Sovellettava lainsäädäntö ja toimivaltainen tuomioistuin

Tukeen sovelletaan tämän sopimuksen määräyksiä, yhteisön antamia soveltamissääntöjä sekä toissijaisesti tukia koskevaa Belgian lainsäädäntöä.

Edunsaaja voi valittaa sopimusmääräysten ja sopimuksen täyttämistä koskevien yksityiskohtaisten sääntöjen soveltamista koskevista komission päätöksistä Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen, jonka ratkaisuun saaja voi hakea muutosta Euroopan yhteisöjen tuomioistuimelta.

OSA A.II - Varainhoitoa koskevat määräykset

20 artikla - Yhteisön rahoitustuki hankkeelle

20.1 Yhteisön rahoitustuen määrä määritetään soveltamalla tukisopimuksessa määriteltyjä, tukikelpoisiin kustannuksiin sovellettavia prosenttimääriä.

20.2 Komission edunsaajalle maksama kokonaismäärä ei missään tapauksessa voi ylittää tukisopimuksessa vahvistettua yhteisön rahoitustuen enimmäismäärää, vaikka todelliset kokonaiskustannukset olisivat suuremmat kuin tukisopimuksessa esitetystä budjetti-arviossa.

Edunsaajan on varmistettava, ettei mitään muuta välitöntä tai välillistä Euroopan unionin rahoitusta käytetä hankkeen osarahoitukseen. Jos tällaista rahoitusta käytetään hankkeen toteutuksen aikana, on edunsaajan viipymättä ilmoitettava komissiolle toimenpiteistä, jotka se aikoo toteuttaa tämän vaatimuksen noudattamiseksi. Jäljempänä 27 artiklassa tarkoitetun riippumattoman tilintarkastajan on tarkistettava hankerahoituksen lähteet.

20.3 Sen estämättä, mitä 4 artiklan 3 kohdassa ja 5 artiklan 1 kohdassa määrätään velvoitteista, edunsaaja ja kumppanit hyväksyvät sen, että yhteisön rahoituksen tarkoituksena tai tuloksena ei ole tuottaa voittoa edunsaajalle tai kumppanille. Voitoksi määritellään se määrä tuloja, joka ylittää hankkeen menot, kun hankkeelle myönnetyn tuen loppumaksupyynnöksi esitetään. Virkamiesten palkkakustannusten, sellaisena kuin ne on määritelty 21 artiklan 2 kohdan 3 alakohdassa, katsotaan olevan hankkeen tuloja.

20.4 Sen estämättä, mitä ympäristön LIFE-hankkeita koskevissa 33 artiklan erityismääräyksissä määrätään, edunsaaja suostuu siihen, että kaikki voitto, joka hankkeesta saadaan sen toteutuksen aikana, otetaan huomioon hankkeen välittöminä tuloina. Voitto on aina ilmoitettava, ja komissio vähentää rahoitustukeaan tulojen suhteuttamiseksi menoihin.

20.5 Edunsaajan pankkitilin tai alatilin tiedoista on voitava tunnistaa komission maksamat varat. Jos kyseisille tileille maksetut varat tuottavat korkoa tai niiden perusteella koituu muuta vastaavaa etua sen maan lainsäädännön mukaisesti, jossa tili on avattu, komissio perii takaisin tällaiset korot tai edut 20 artiklan 6 kohdan mukaisesti silloin, kun ne on saatu ennakkomaksun perusteella.

- 20.6 Edunsaajan on ilmoitettava komissiolle tältä saamiensa ennakkomaksuerien tuottamat korot tai vastaavat edut. Ilmoitus on tehtävä toisen ennakkomaksupyynnön ja loppumaksua koskevan pyynnön yhteydessä. Korkea ei oteta huomioon hankkeen välittöminä tuloina ja se peritään takaisin vähentämällä se loppumaksusta. Ennakkorahoituksen aikana saatu korko on komission omaisuutta ja se lisätään Euroopan yhteisöjen yleiseen talousarvioon sekalaisena tulona.
- 20.7 Edunsaaja ja sen mahdolliset kumppanit hyväksyvät, että yhteisön rahoitusosuus ei muodosta saatavaa komissiolta ja että sitä ei sen vuoksi voida millään tavalla luovuttaa toiselle elimelle tai siirtää kolmannelle osapuolelle.

21 artikla - Tukikelpoiset kustannukset

21.1 Tukikelpoisia ovat kustannukset, jotka:

- on sisällytetty hankkeen ohjeelliseen budjettiin,
- liittyvät suoraan tukipäätöksen kohteena olevan hankkeen toteuttamiseen ja ovat sen kannalta välttämättömiä,
- ovat kohtuullisia ja moitteettoman varainhoidon periaatteiden mukaisia erityisesti taloudellisuuden ja kustannustehokkuuden osalta,
- ovat tosiasiallisesti aiheutuneet tukisopimuksessa määritetyn hankkeen keston aikana, on kirjattu edunsaajan ja mahdollisten kumppanien tileihin tai veroasiakirjoihin ja ovat yksilöitävissä ja tarkastettavissa. Kustannuksen katsotaan aiheutuneen hankkeen keston aikana, jos:
- laillinen velvoite sen maksamiseen on syntynyt hankkeen alkamispäivän jälkeen ja ennen sen päättymispäivää,
- sitä vastaavan toimen toteuttaminen on alkanut hankkeen alkamispäivän jälkeen ja päättynyt ennen hankkeen päättymispäivää (ainoina poikkeuksina ovat kuusi kuukautta hankkeen päättymisen jälkeen voimassa olevan pankin takauksen kustannukset ja 27 artiklassa tarkoitetun riippumattoman tilintarkastuksen kustannukset, jos tilintarkastajan toimeksianto on annettu ennen hankkeen päättymistä, tilintarkastus voidaan suorittaa loppuun hankkeen päättymisen jälkeen),
- ne on kokonaan maksettu ennen asiaankuuluvan taloudellisen kertomuksen (toista ennakkomaksua tai loppumaksua koskeva) tai maksupyynnön sekä asiaankuuluvan tulo- ja menoselvityksen toimittamista.

21.2 Henkilöstökustannukset veloitetaan hankkeeseen tosiasiallisesti käytetyn ajan mukaan. Ne on laskettava todellisen bruttopalkan ja pakollisten sosiaalikulujen perusteella ilman muita kustannuksia. Työntekijän hankkeeseen käyttämä aika on kirjattava ajankäyttölomakkeisiin, jotka edunsaaja ja tämän mahdolliset kumppanit ovat laatineet ja varmistaneet.

Yksityishenkilöiden kanssa tehtävät palvelusopimukset voidaan liittää tähän luokkaan, jos kyseinen henkilö työskentelee edunsaajan tai kumppanin toimitiloissa ja valvonnassa ja jos tällainen käytäntö on asiaan kuuluvan kansallisen lainsäädännön mukainen. Henkilön hankkeeseen käyttämä aika on kirjattava ajankäyttölomakkeisiin, jotka edunsaaja tai kumppanit ovat laatineet ja varmistaneet. Tukikelpoinen kustannus on sama kuin kyseiselle henkilölle hankkeessa tehdystä työstä maksettu maksu.

Virkamiehen palkkakustannusten katsotaan olevan tukikelpoisia määriteltäessä tuen enimmäismäärää ainoastaan siinä määrin, kuin ne liittyvät sellaisten toimintojen kustannuksiin, joita julkinen viranomainen ei toteuttaisi, jos kyseistä hanketta ei toteutettaisi. Ne kustannukset, jotka liittyvät jo edunsaajan tai kumppanin palveluksessa työskentelevien virkamiesten palkkoihin, katetaan joka tapauksessa kokonaisuudessaan julkisen edunsaajan tai kumppanin toimesta, koska ne ovat osa sen kattamaa hankkeen rahoitusosuutta.

21.3 Matka- ja oleskelukustannukset veloitetaan edunsaajan tai kumppanin sisäisten sääntöjen mukaisesti. Luonnon LIFE-hankkeissa ja ympäristön LIFE-hankkeissa vaaditaan komission antama etukäteislupa matkoihin, jotka suuntautuvat Euroopan unionin ja LIFE-hankkeisiin osallistuvien jäsenyyttä hakeneiden maiden ulkopuolelle, paitsi jos matkan kohde ja tarkoitus on selvästi määritetty hankkeessa. Kolmansien maiden LIFE-hankkeissa vaaditaan etukäteislupa matkoihin, jotka suuntautuvat hankealueen ulkopuolelle, paitsi jos matkan kohde ja tarkoitus on selvästi määritetty hankkeessa.

21.4 Ulkopuolisen avun kustannukset ovat alihankintaan liittyviä kustannuksia (ulkopuolisten yritysten tekemistä töistä, laitteiden tai infrastruktuurin vuokraamisesta tai käytöstä yms. aiheutuvat kustannukset). Alihankintana teetettävien hankkeen tehtävien kustannusosuus tukikelpoisten kustannusten kokonaisuudesta saa olla enintään 35 prosenttia, ellei hankkeessa ole nimenomaisesti ennakoitu osuuden olevan suurempi.

Alihankintasopimuksen perusteella toimitettujen kestohyödykkeiden, infrastruktuurin tai kulutushyödykkeiden ostamiseen tai liisaamiseen (erotettuna tavanomaisesta vuokraamisesta) liittyviä kustannuksia ei voida kirjata ulkopuolisen avun budjettikohtaan. Nämä kustannukset on ilmoitettava erikseen niitä koskevissa budjettikohdissa.

21.5 Poistot kestohyödykkeistä aiheutuvista menoista, jotka aiheutuvat laitteiden tai infrastruktuurin ostamisesta/valmistamisesta tai liisaamisesta hankkeen keston aikana, otetaan huomioon ainoastaan, jos:

- kestohyödykkeet on kirjattu edunsaajan tai kumppanien kestohyödykevarastoon, mahdollisena poikkeuksena liisatut kestohyödykkeet,
- kestohyödykemenoja kohdellaan hankkeen edunsaajaan tai kumppaneihin sovellettavien vero- ja kirjanpitosääntöjen mukaan pääomamenoina,
- kestohyödykkeet on ostettu tai liisattu käypään markkinahintaan.

21.6 Sen estämättä, mitä 21 artiklan 7 kohdan erityismääräyksissä määrätään, edunsaajan tai kumppanin on sovellettava sisäisiä kirjanpitosääntöjään laskettaessa tukikelpoisia kustannuksia, joista on tehty poistot, ottaen huomioon ostopäivän, hankkeen keston ja todellisen käyttöasteen hankkeessa. Jäljempänä 27 artiklassa määrättävä riippumaton tilintarkastaja vahvistaa, että määräyksiä on sovellettu oikein. Tukikelpoiset kustannukset, joista on tehty poistot, voidaan ottaa kuitenkin huomioon vain seuraaviin summiin saakka:

- Infrastruktuurikustannukset: 25 prosenttia hankintakustannusten kokonaisuudesta,

- Laitekustannukset: 50 prosenttia hankintakustannusten kokonaismäärästä,
  - Prototyypit: 100 prosenttia kokonaiskustannuksista (ympäristön LIFE-hankkeissa ja kolmansien maiden LIFE-hankkeissa). **Prototyyppi** on hankkeen toteuttamista varten erityisesti suunniteltu infrastruktuuri tai laite, jota ei ole koskaan kaupallistettu ja/tai jota ei ole saatavana sarjatuotantona. Prototyypillä on oltava keskeinen osuus hankkeen esittelytoimissa. Vain hankkeen keston aikana ostetut ja käytetyt komponentit voidaan ilmoittaa. Prototyyppiä ei saa käyttää kaupallisiin tarkoituksiin hankkeen keston aikana eikä viiteen vuoteen hankkeen päättymisen jälkeen. Jos prototyyppiä tai jotakin sen komponenttia käytetään kaupallisiin tarkoituksiin (eli jos se myydään, liisataan tai vuokrataan tai jos sitä käytetään tavaroiden tai palvelujen tuottamiseen) hankkeen keston aikana tai viiden vuoden kuluessa sen päättymisestä, asiasta on ilmoitettava. Prototyypin valmistuskustannuksia vastaavat poistot tehdään 21 artiklan 6 kohdan 5 ja 6 alakohdan mukaisesti.
- 21.7 Luonnon LIFE-hankkeissa kestohyödykkeiden kustannukset, jotka aiheutuvat viranomaisille tai hallituksista riippumattomille taikka voittoa tavoittelemattomille järjestöille ja jotka liittyvät olennaisesti hankkeen toteuttamiseen ja ovat nimenomaisesti ennakoituja, katsotaan kokonaan tukikelpoisiksi. Tukikelpoisuus edellyttää edunsaajan ja kumppanien sitoutumista siihen, että tätä omaisuutta käytetään myös luonnon LIFE-tuella yhteisrahoitetun hankkeen jälkeen pysyvästi luonnonsuojelutoimintaan.
- 21.8 Ennen hankkeen alkamispäivää hankituista kestohyödykkeistä tehtävät poistot eivät ole tukikelpoisia.
- 21.9 Luonnon LIFE-hankkeissa maan tai oikeuksien ostoon tai liisaamiseen liittyvät kustannukset ovat tukikelpoisia, ja ne on kirjattava erikseen kestohyödykkeiden kustannuksista. Tältä osin sovelletaan 32 artiklan erityisiä määräyksiä.
- 21.10 Kulutushyödykkeistä aiheutuvien menojen on liityttävä sellaisten materiaalien, tavaroiden tai laitteiden ostamiseen, valmistamiseen, korjaamiseen tai käyttöön,
- joita ei ole kirjattu hankkeen edunsaajan tai kumppanien kestohyödykevarastoon,
  - joista aiheutuvia menoja ei kohdella hankkeen edunsaajaan tai kumppaneihin sovellettavien vero- ja kirjanpitosääntöjen mukaan pääomamenoina,
  - jotka liittyvät nimenomaan hankkeen toteuttamiseen (yleiset kulutushyödykkeet tai tarvikkeet kirjataan yleiskustannusten kustannusluokkaan).
- 21.11 Muilla kustannuksilla tarkoitetaan kaikkia hankkeen kannalta välttämättömiä kustannuksia, jotka eivät kuulu mihinkään määriteltyyn luokkaan. Lueteltujen kustannusten on oltava todennettavissa eivätkä ne saa ylittää todellisia kustannuksia. Kustannukset, jotka aiheutuvat komission edellyttämästä pankkitakauksesta, voidaan kirjata muiksi kustannuksiksi, samoin riippumattoman tilintarkastajan tekemän tilintarkastuksen kustannukset.

21.12 Yleiskustannuksista on tukikelpoisia 7 prosenttia tukikelpoisten toteutuneiden kustannusten kokonaismäärästä, lukuun ottamatta maanhankintakustannuksia. Niistä ei tarvitse toimittaa kirjapitotositteita. Yleiskustannukset ovat tukikelpoisia välillisinä kustannuksina edellyttäen, että ne ovat todellisia ja perusteltuja eikä niihin sisälly muihin budjettikohtiin kuuluvia kustannuksia. Yleiskustannusten on tarkoitus kattaa yleiset välilliset kustannukset, jotka syntyvät hankkeeseen kuuluvan työn suorittavan henkilöstön palkkaamisesta, hallinnosta, majoituksesta ja tukemisesta suoraan tai välillisesti.

22 artikla Kustannukset, jotka eivät ole tukikelpoisia

Seuraavia kustannuksia ei katsota tukikelpoiksi, eikä komissio sen vuoksi ota niitä huomioon hankkeen kokonaiskustannuksia laskettaessa:

- sellaisten toimien kustannukset, joihin saadaan tukea muista yhteisön rahoitusvälineistä,
- vaihtokurssitappiot,
- tarpeettomat tai kohtuuttomat menot,
- jakelukustannukset sekä tuotteiden tai kaupallisen toiminnan edistämisestä aiheutuneet markkinointi- ja mainoskustannukset, ellei niitä nimenomaan mainita hankkeessa,
- varaukset tulevien tappioiden tai velkojen varalta,
- velkojen ja lainapääoman korot,
- epävarmat saatavat,
- edustuskulut, lukuun ottamatta sellaisia kuluja, joiden katsotaan olevan ehdottoman välttämättömiä hankkeeseen kuuluvien töiden suorittamiseksi,
- kolmansien osapuolten rahoittamiin hankkeisiin liittyvät kustannukset,
- lahjoitetut varat ja palvelut, mukaan luettuna vapaaehtoistyö,
- yhteisön toimielinten edustajien ja ulkopuolisten hankkeiden seurantaryhmien nimiin kirjatut matka- ja majoituskustannukset ja muut korvaukset,
- sellaisten tutkimusten kustannukset, jotka eivät suoranaisesti liity rahoitettavan hankkeen tavoitteisiin,
- investoinnit suuriin infrastruktuureihin,
- tieteellistä perustutkimusta ja siihen liittyvää teknologista kehittämistä koskevat toimet,
- sellaiset kustannukset, jotka eivät ole tukikelpoisia, jotka on määritetty 34 artiklassa olevissa ympäristön LIFE-hankkeita koskevissa erityisehdoissa,
- lisenssi-, patentointi- tai muut kustannukset, jotka liittyvät teollis- ja tekijänoikeuksien suojaamiseen.

23 artikla Maksumenettelyt

23.1 Yhteisön rahoitusosuus maksetaan kolmessa erässä seuraavasti.

23.2 Ensimmäinen ennakkomaksu, joka on 40 prosenttia yhteisön koko rahoitusosuudesta, maksetaan 45 päivän kuluessa siitä, kun komissio on saanut:

- tukisopimuksen allekirjoitetun kappaleen,

- allekirjoitetun maksupyynnön, jossa on edunsaajan nimi ja osoite, pankin nimi ja osoite, tilitiedot, hankkeen viitenumero sekä kaikki muut viitetiedot, jotka edunsaaja määrittää maksun tunnistamista varten,
- yksityisen edunsaajan osalta pankin tai vakuutusyhtiön myöntämän takauksen, joka on mainitun ennakon suuruinen ja joka on voimassa koko hankkeen kestoajan sekä sitä seuraavat kuusi kuukautta; takauksen voimassaoloa on jatkettava, jos hankkeen kesto jatketaan; erikoistapauksissa tämä takaus voidaan korvata kolmannen osapuolen yhteisvastuullisella takauksella; takauksen malli on liitteessä 1,
- voittoa tavoittelemattomien järjestöjen ei tarvitse hankkia määräysten edellyttämää pankkitakausta, ellei komissio sitä nimenomaan pyydä.

23.3 Toinen ennakkomaksu, joka on 30 prosenttia (ympäristön ja luonnon LIFE-hankkeiden osalta) tai 40 prosenttia (kolmansien maiden LIFE-hankkeiden osalta) yhteisön koko rahoitusosuudesta, maksetaan sillä ehdolla, että ainakin 150 prosenttia ensimmäisestä ennakkomaksusta on käytetty.

Maksu suoritetaan 46 vuorokauden kuluessa siitä, kun komissio on hyväksynyt 11 artiklassa määrätyn teknisen välikertomuksen.

Komissio hyväksyy teknisen välikertomuksen 45 vuorokauden kuluessa siitä, kun se on vastaanottanut:

- allekirjoitetun maksupyynnön, jossa on edunsaajan nimi ja osoite, pankin nimi ja osoite, tilitiedot, pyydetty määrä, hankkeen viitenumero sekä kaikki muut viitetiedot, jotka edunsaaja määrittää maksun tunnistamista varten,
- tilintarkastajan virallisen rekisteröintinumeron, organisaation, nimen ja osoitteen, tai 27 artiklassa määrätyn tilintarkastuskertomuksen, jos ennakkomaksu tilikauden aikana ylittää 750 000 euroa,
- vastaavan meno- ja tulospelvityksen ja välikertomuksen (11 artikla).

Jos komissio ei ole esittänyt huomautusta tämän määräpäivän jälkeen, tekninen välikertomus katsotaan hyväksytyksi. Maksupyynnön liitteenä olevan kertomuksen hyväksyminen ei tarkoita sen vahvistamista, että siihen sisältyvät selvitykset ja tiedot katsottaisiin säännönmukaisiksi, aidoiksi, täydellisiksi ja oikeiksi.

45 vuorokauden ajanjakso, jonka aikana maksu suoritetaan, alkaa vasta teknisen kertomuksen hyväksymisen jälkeen.

23.4 Jäljellä oleva määrä (viimeinen erä) maksetaan 45 päivän kuluessa siitä, kun komissio on hyväksynyt 11 artiklassa tarkoitetun loppukertomuksen.

Komissio hyväksyy teknisen loppukertomuksen 45 vuorokauden kuluessa siitä, kun se on vastaanottanut:

- allekirjoitetun maksupyynnön, jossa on edunsaajan nimi ja osoite, pankin nimi ja osoite, tilitiedot, pyydetty määrä, hankkeen viitenumero sekä kaikki muut viitetiedot, jotka edunsaaja määrittää maksun tunnistamista varten,
- vastaavan meno- ja tulospelvityksen ja loppukertomuksen (11 artikla) sekä tarvittaessa tilintarkastuskertomuksen (27 artikla).

Jos komissio ei ole esittänyt huomautusta tämän määräpäivän jälkeen, tekninen loppukertomus katsotaan hyväksytyksi. Maksupyynnön liitteenä olevan kertomuksen hyväksyminen ei tarkoita sen vahvistamista, että siihen sisältyvät selvitykset ja tiedot katsottaisiin säännönmukaisiksi, aidoiksi, täydellisiksi ja oikeiksi.

45 vuorokauden ajanjakso, jonka aikana maksu suoritetaan, alkaa vasta teknisen loppukertomuksen hyväksymisen jälkeen.

- 23.5. Jos lopulliset tukikelpoiset kustannukset hankkeen päättyessä ovat arvioitua alhaisemmat, komission rahoitustuki rajoitetaan määrään, joka saadaan laskemalla kiinteä prosenttiosuus näistä kustannuksista.
- 23.6 Komissio voi keskeyttää tai hylätä maksut maksupyynnön ja muiden 23 artiklan 3 tai 4 kohdassa mainittujen asiakirjojen vastaanottopäivästä alkavan 90 vuorokauden ajanjakson aikana. Komissio ilmoittaa asiasta edunsaajalle kirjallisesti. Tällöin sovelletaan 14 artiklan 1 kohdassa määrättyä menettelyä.
- 23.7 Jos jompikumpi edellä mainituista maksuajoista on keskeytetty, maksuaika alkaa kulua uudestaan siitä päivästä, jona pyydetty lisätiedot on saatu.
- 23.8 Jos tulo- ja menoselvitys tai tekninen kertomus hylätään, 90 vuorokauden ajanjakso alkaa kulua uudestaan siitä päivästä, jona uudet kertomukset on saatu.
- 23.9 Komission maksut suoritetaan euroina (€).
- 23.10 Kaikki maksut suoritetaan edunsaajan nimiin maksupyynnössä ilmoitetulle pankkitilille. Maksuyhteyden muutoksista on ilmoitettava viipymättä komissiolle.
- 23.11 Maksu katsotaan suoritetuksi sinä päivänä, kun se on veloitettu komission pankkitililtä.
- 23.12 Muu kuin julkinen edunsaaja voi kahden kuukauden kuluessa myöhästyneen maksun saamisesta vaatia korkoa, joka vastaa Euroopan keskuspankin perusrahoitusoperaatioihinsa soveltamaa korkokantaa korotettuna kolmella ja puolella prosenttiyksiköllä; oikeus viivästyskorkoon ei kuitenkaan koske mahdollista maksuajan keskeytystä. Korotukseen sovellettavana viitekorkona käytetään Euroopan unionin virallisen lehden C-sarjassa julkaistua, viimeisen maksukuukauden ensimmäisen päivän korkoa.

24 artikla Maksujen takaisinperintä

- 24.1 Jos edunsaajalle on maksettu tukea perusteettomasti tai jos takaisinperintämenettely on sopimusehtojen nojalla perusteltua, saaja sitoutuu palauttamaan komissiolle kyseisen tuen tämän asettamin ehdoin ja tämän asettamassa määräajassa.
- 24.2 Jos tukisopimus 14 artiklassa määritetyissä tapauksissa irtisanotaan, komissio voi vaatia edunsaajalle maksettujen määrien palauttamista kokonaan tai osittain. Komissio määrää tuen palautustavasta ja määräajasta.

- 24.3 Jos edunsaaja ei suorita kyseisiä palautuksia komission asettamassa määräajassa, komissio voi lisätä maksettaviin määriin Euroopan keskuspankin perusrahoitusoperaatioihinsa soveltaman korkokannan mukaisen koron korotettuna kolmella ja puolella prosenttiyksiköllä. Korotukseen sovellettava viitekorko on Euroopan unionin virallisen lehden C-sarjassa julkaistu viimeisen maksukuukauden ensimmäisen päivän korko. Tätä määräystä ei sovelleta avustuksia saaviin Euroopan unionin jäsenvaltioiden viranomaisiin.
- 24.4 Edunsaajan on maksettava kaikki komissiolle suoritettavien palautusten yhteydessä perittävät pankkikulut.
- 24.5 Komission tekemä tuen takaisinperintää koskeva päätös, joka toimitetaan palautuksen sille edunsaajalle, joka palauttaa maksun komissiolle, on täytäntöönpanokelpoinen Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 256 artiklassa, EHTY:n perustamissopimuksen 92 artiklassa ja Euratomin perustamissopimuksen 164 artiklassa tarkoitetulla tavalla.
- 24.6 Jos maksua ei suoriteta eräpäivään mennessä, komissiolle palautettavat määrät voidaan periä vähentämällä ne mistä tahansa edunsaajalle maksettavasta muusta suorituksesta ilmoittamalla asiasta etukäteen saajalle kirjatulla kirjeellä, johon on liitetty saantitodistus, tai vastaavalla asiakirjalla, tai kattamalla saamiset 23 artiklan 2 kohdan mukaisesta vakuudesta. Tähän ei tarvitse pyytää etukäteen suostumusta edunsaajalta.

25 artikla Tarkastuksen jälkeen laadittu menoselvitys

- 25.1 Meno- ja tuloseselvitykset jätetään välikertomuksen ja loppukertomusten toimittamisen yhteydessä.
- 25.2 Meno- ja tuloseselvitykset esitetään mallilomakkeilla (liite 3) tai niiden mukaisesti. Selvitykset toimitetaan kahtena kappaleena komissiolle ja yhtenä kappaleena komission nimeämälle ulkopuoliselle hankkeen seurantaryhmälle.
- 25.3 Kustannusten tositteita (esim. laskuja) ei tarvitse liittää meno- ja tuloseselvitykseen. Edunsaajan on kuitenkin pyynnöstä esitettävä komissiolle kaikki tiedot, mukaan luettuina laskut, joita komissio voi tarvita menojen ja niitä vastaavan toimintakertomuksen arvioimiseksi.
- 25.4 Meno- ja tuloseselvityksissä on käytettävä valuuttayksikkönä ainoastaan euroa (€). Edunsaaja muuntaa euroiksi kaikki maksut, jotka sille on suoritettu muissa valuutoissa, käyttäen valuuttakurssia, jota Euroopan keskuspankki on soveltanut sen kuun ensimmäisenä päivänä, jona meno- ja tuloseselvitys esitetään komissiolle. Komissio voi poikkeustapauksissa ja edunsaajan pyynnöstä hyväksyä, että edunsaaja käyttää valuuttakurssia, jota on sovellettu sen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona menot aiheutuvat.

26 artikla Arvonlisävero

- 26.1 Jos edunsaaja tai kumppanit eivät voi saada takaisin hankkeen yhteydessä maksamaansa arvonlisäveroa, sen määrä katsotaan tukikelpoiseksi kustannukseksi.

26.2 Jotta arvonlisäveromaksut voidaan katsoa tukikelpoisiksi kustannuksiksi, edunsaajan on esitettävä asianomaisilta kansallisilta viranomaisilta saatu ilmoitus siitä, että sen ja/tai sen kumppanien on maksettava arvonlisäveroa hankkeen toteuttamiseksi tarvittavasta omaisuudesta ja palveluista ja että arvonlisäveroa ei palauteta.

27 artikla Riippumaton tilintarkastus

Edunsaajan nimeämän tilintarkastajan olisi todennettava komissiolle lähetettävä tulo- ja menoselvitys, jos

- tuen enimmäismäärä on 500 000 euroa tai enemmän.
- loppumaksupyynnö on yli 150 000 euroa,
- ennakkomaksupyynnöt/pyynnöt oli/olivat yli 750 000 euroa tilikautta kohden.

Sen lisäksi, että tilintarkastaja tarkastaa kansallisen lainsäädännön varmistaa ja kansallisten kirjanpito määräysten noudattamisen, hänen on myös tarkastettava, että kaikki kustannukset ovat LIFE-hankkeita koskevien yhteisten säännösten mukaisia. Tilintarkastajan tehtävät ensimmäisessä ja toisessa tapauksessa on kuvattu liitteessä 6 olevassa vakio muotoisessa tilintarkastuskertomuksessa.

28 artikla Komission suorittama tilintarkastus

28.1 Komissio tai sen valtuuttama edustaja voi tehdä edunsaajaa, kumppaneita tai alihankkijoita koskevan tilintarkastuksen milloin tahansa sopimuksen voimassaoloaikana sekä viiden vuoden kuluessa hankkeen päättymisestä tai 23 artiklassa tarkoitettua yhteisön rahoitusosuuden viimeisen erän maksamisesta.

28.2 Tilintarkastus suoritetaan luottamuksellisesti.

28.3 Komissio tai sen valtuuttama edustaja saavat käyttöönsä asiakirjat, jotka tarvitaan hankkeen osallistujien kustannusten tukikelpoisuuden varmistamiseksi, kuten laskut, ote palkanmaksutiedoista, tilauslomakkeet, maksutositteet, ajankäyttö lomakkeet ja kustannusten laskemiseen ja esittämiseen käytetyt asiakirjat.

28.4 Komissio toteuttaa tarvittavat toimenpiteet varmistaakseen, että sen valtuutetut edustajat pitävät luottamuksellisina tietoonsa tulevat tai heille luovutetut tiedot.

28.5 Komissiolla on oikeus tarkastaa, miten edunsaaja ja kumppanit ovat käyttäneet yhteisön rahoitusosuuden.

28.6 Tilintarkastuksen tuloksista lähetetään kertomus asianomaiselle edunsaajalle ja asianomaisille kumppaneille. Nämä voivat esittää asiaa koskevat huomautuksensa komissiolle kuukauden kuluessa kertomuksen vastaanottamisesta. Komissio voi päättää olla ottamatta huomioon määräajan päättymisen jälkeen toimitettuja huomautuksia.

28.7 Komissio toteuttaa tilintarkastuksen tulosten perusteella tarpeellisiksi katsomansa toimenpiteet. Se voi muun muassa tehdä päätöksen suorittamiensa maksujen perimisestä takaisin kokonaan tai osittain.

- 28.8 Tilintarkastustuomioistuimella on oikeus tarkastaa komission tukisopimukseen perustuvan yhteisön rahoitusosuuden käyttö omien menettelytapojensa mukaisesti.
- 28.9 Euroopan petostentorjuntavirasto (OLAF) voi neuvoston asetuksen (EY, Euratom) N:o 2185/96 ja Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1073/1999 nojalla toimittaa paikalla tehtäviä tarkastuksia noudattaen menettelyjä, joista säädetään yhteisön taloudellisten etujen suojaamiseksi petoksilta ja väärinkäytöksiltä annetussa yhteisön lainsäädännössä. Komissio saattaa tarkastustulosten perusteella tehdä päätöksiä varojen takaisinperinnästä.

29 artikla Hankkeen tarkastukset ja vierailut hankkeen toteutuspaikoilla

- 29.1 Edunsaaja sitoutuu sallimaan komission henkilöstön ja komission valtuuttamien henkilöiden asianmukaisen pääsyn paikoille tai tiloihin, joissa hanke toteutetaan, sekä antamaan näiden käyttöön kaikki toiminnan tekniseen ja taloushallintoon liittyvät asiakirjat. Komission valtuuttamiin henkilöihin voidaan näiltä osin soveltaa komission ja edunsaajan kesken sovittavia luottamuksellisuutta koskevia järjestelyjä.
- 29.2 Tällaisia tarkastuksia voidaan käynnistää viiden vuoden kuluessa hankkeen päättymisestä tai 23 artiklan 4 kohdassa tarkoitetusta yhteisön rahoitusosuuden viimeisen erän maksamisesta.
- 29.3 Tällaiset tarkastukset suoritetaan luottamuksellisesti.
- 29.4 Edunsaaja ja kumppanit avustavat asianmukaisella tavalla komissiota tai sen valtuuttamia edustajia.

30 artikla Erityisedellytykset

Tässä päätöksessä/sopimuksessa tarkoitetulle hankkeelle mahdollisesti myönnetyn valtion tuen tai valtion varoista myönnetyn tuen on oltava perustamissopimuksen 87 ja 88 artiklan määräysten mukaista.

LUKUB - LUONNON LIFE-HANKKEITA KOSKEVAT ERITYISET MÄÄRÄYKSET

31 artikla Elinympäristöjen ja lajien suojele

Edunsaaja on velvollinen ilmoittamaan komissiolle kaikesta sellaisesta kolmansien osapuolten harjoittamasta toiminnasta, joka saattaa vahingoittaa hankkeen kohteena olevia alueita tai lajeja, sekä tekemään kaiken mahdollisen saadakseen kolmannet osapuolet pidättäytymään tällaisesta toiminnasta.

32 artikla Maan tai oikeuksien osto

32.1 Maan tai oikeuksien oston kustannukset, jotka liittyvät olennaisesti hankkeen toteuttamiseen ja ovat nimenomaisesti ennakoituja, katsotaan kokonaan tukikelpoisiksi edellyttäen, että ostohinnat perustuvat markkinaehtoihin. Tukikelpoisuus edellyttää edunsaajan ja kumppanien sitoutumista siihen, että tätä omaisuutta käytetään myös luonnon LIFE-tuella yhteisrahoitetun hankkeen jälkeen pysyvästi luonnonsuojelutoimintaan.

32.2 Komission rahoitusosuudella hankitun maan osalta edunsaajan on varmistettava, että myyntisopimukseen ja/tai maarekisteriin tehtävään kirjaukseen sisältyy takuu siitä, että maa-alue osoitetaan pysyvästi luonnonsuojelualueeksi. Niiden valtioiden osalta, joissa tällaisen takuun sisällyttäminen maarekisteriin tehtävään kirjaukseen tai myyntisopimukseen olisi lainvastaista, komissio voi hyväksyä vastaavan takuun, joka antaa samantasoisen pitkäaikaisen oikeudellisen suojan.

32.3 Yksityisten järjestöjen ostamien maa-alueiden osalta on myyntisopimukseen ja/tai maarekisteriin tehtävään kirjaukseen liitettävä takuu siitä, että maa-omaisuus siirretään ensisijaisesti luonnonsuojelun alalla toimivalle oikeushenkilölle, jos yksityisen järjestön toiminta lakkaa tai se ei kykene hoitamaan maata luonnonsuojeluvaatimusten mukaisesti. Niiden valtioiden osalta, joissa tällaisen takuun sisällyttäminen maarekisteriin tehtävään kirjaukseen tai myyntisopimukseen olisi lainvastaista, komissio voi hyväksyä vastaavan takuun, joka antaa samantasoisen pitkäaikaisen oikeudellisen suojan.

32.4 Maa, joka on ostettu myöhemmin, mutta ennen hankkeen päättymistä tapahtuvaa vaihtoa varten, on vapautettu takuun osoittamisesta välikertomuksen laatimisen yhteydessä. Vaihto on toteutettava ennen hankkeen päättymistä ja vaihdon kautta saatuihin maa-alueisiin sovelletaan 32 artiklan 2 kohdan määräyksiä.

LUKU C - YMPÄRISTÖN LIFE-HANKKEITA KOSKEVAT ERITYISET MÄÄRÄYKSET

33 artikla Hankkeet, joista saadaan tuloja

- 33.1 Neuvoston asetuksen mukaan hankkeet, joista voidaan saada huomattavia tuloja, voivat saada yhteisön rahoitustukea enintään 30 prosenttia tukikelpoisista kustannuksista. Tulot voivat olla todellisia tuottoja, mutta niitä voi syntyä myös toimintakustannusten pienenemisestä. Tuloja koskeva ehto koskee ajanjaksoa, joka on pidempi kuin hankkeen rajattu toteuttamisaika. Jos hankkeille voi tulevaisuudessa syntyä tuottoja tai kustannusvähennyksiä, ne voivat saada LIFE-tukea enintään 30 prosenttia. Lisäksi mahdollisuus tulojen syntymiseen koskee koko hanketta eikä pelkästään edunsaajaa jos hankkeen muut osapuolet, kumppanit tai muut voivat saada hankkeesta tuottoja tai kustannussäästöjä, tukea myönnetään 30 prosentin mukaan.
- 33.2 Jos yhteisön rahoitusosuus on edellä määrätyllä tavalla enintään 30 prosenttia, edunsaajan osuuden hankkeen rahoituksesta on oltava vähintään yhtä suuri kuin yhteisön tuki.

34 artikla Kustannukset, jotka eivät ole tukikelpoisia

Maanostokustannuksia tai muita kustannuksia, jotka liittyvät luonteeltaan ei-innovatiivisiin rakennusteknisiin ostoihin tai investointeihin, mukaan luettuina teollisessa mittakaavassa jo vakiintuneet toimet, ei katsota tukikelpoisiksi.